

Korrigerade biskopsvigningsdata

I våra svenska matriklar och herdaminnen saknas i regel uppgifter om biskopsvigningar. Orsaken är nog inte att söka i förakt för vinningen som sådan utan kan förklaras av att dylika uppgifter ofta är synnerligen svåråtkomliga. Sven Kjällerström¹ har i flera arbeten behandlat biskopsvigningar under 1500-talet. I sitt arbete om biskopstillsättningar 1531–1951 lämnar han ett flertal data om vinningar under 1600-talet.²

Undertecknad är i färd med att slutföra ett arbete med förteckning över svenska biskopsvigningar efter reformationen. I föreliggande undersökning skall behandlas några i den tryckta litteraturen förekommande biskopsvigningsdata, som visat sig inte vara korekta.

Laurentius Petri Gothus. I litteraturen förekommer uppgifter om att vissa äldre biskopar skulle ha blivit "inagurerade" eller biskopsvigda på nytt vid förflyttning från ett stift till ett annat. Andreas Laurentii Björnram blev således biskopsvigd dels för Växjö stift 1577 2.6, dels 1583 8.9, efter sin utnämning till ärkebiskop.³ Petrus Kenicius blev vigd till biskop i Skara 1595 26.10 och till ärkebiskop 1609 2.7.⁴ Laurentius Petri Gothus slutligen blev biskopsvigd dels 1608 3.8, dels som ärkebiskop 1637 5.7.⁵ Jesuiten Theodor van Haag drar av Björnrams förnyade vinning den slutsatsen, att känslan för biskopsvinningens innebörd börjat försvagas.⁶

Kjällerström har emellertid visat upp, att några dubbla vinningar i de båda första fallen inte ägt rum. Björnram var 1583 huvudkonsekrator. Uppgiften att han i stället vigdes kommer från en på KB förvarad avskrift från 1600-talet av Paul Juustens krönika över Finlands biskopar och är således tämligen sen.⁷

Ifråga om Kenicius menar Kjällerström,⁸ att dennes andra inaguration i själva verket var en intronisationsakt av den typ, som Kjällerström påvisat förekomsten av under årtiondena omkring 1600. Redan i Johannes Rudbeckius likpredikan över Kenicius 1636 talas emellertid om att Kenicius blev vigd och ordinerad till ärkebiskopsämbetet.⁹

Då återstår Laurentius Paulinus Got-

1. Kräkla och mitra. *Bibl. theol. pract.* 19 (1965), jämte däri omnämnda specialundersökningar.
2. Biskopstillsättningar i Sverige 1531—1951. *Studia theol. lundensia* 2 (1952).
3. N. Ahnlund i *Svenskt biografiskt lexikon* 4 (1923–24), s. 661.
4. G. Åsbrink – K. B. Westman, *Svea rikets ärkebiskopar från 1164 till nuvarande tid* (1935), s. 254; Johannes Rudbeckius, *Likpredikan* (Västerås 1637).
5. Kjällerström 2) s. 72 not 39.
6. Th. van Haag, *Die apostolische Sukzession in Schweden*. KÅ 44 (1944), s. 165.
7. W. Schmidt, *Paul Juusten* (1942), s. 84, 91; 1) s. 31 f.
8. 1) s. 114 f.
9. Johannes Rudbeckius, *Likpredikan* (Västerås 1637).

hus, vars andra "inauguration" inföll efter den tidrymd Kjöllersström behandlar. I ett brev från Stockholm till domkapitlet i Linköping av den 3 juli 1637 skriver prosten Nicolaus Juringius i Ekeby: "Ordinatio archiepiscopi så ock Lincopensis skedde den 2 juli . . . ." Den biskop som vigdes för Linköpings stift vid detta tillfälle var Jonas Petri Gothus. Ordalagen ger ett intryck av att denne och ärkebiskopen biskopsvigdes samtidigt.¹⁰

Å andra sidan uppger domprosten Magnus Wallerstadius i sin likpredikan 1645 över Jonas Petri, att denne biskopsvigdes av Paulinus.¹¹

Hur skall då detta förklaras? Man kan, som vid biskopsvigningen 1575, ha vigt först ärkebiskopen, sedan övriga ordinandi.¹²

Men troligare är väl ändå, att det för ärkebiskopens del varit fråga om någon introduktionsakt av ett eller annat slag. I sitt brev till prästerskapet i Uppsala stift, daterat den 5 juli 1637, skriver förmyndarregeringen,¹³ att den förordnat Paulinus till Kenicii efterträdare, "och till then ände nu här i Stockholm / närvarande någre aff Bisperne och Prästerskapet / latedt honom inaugureras, och til samma Embete effter brukeligit sätt och wijs / förklara". Ordvalet kan både avse intronisation och vigning.

De intronisationsakter, som förekommit under 1600-talets första årtionde, behövde inte utföras av en biskop. Paulinus hade varit med om de båda föregående ärkebiskoparnas intronisationer. År 1601 hade han själv i egenskap av domprost i Uppsala förrättat intronisationen.⁸ Han hade själv av kung Karl

IX "inaugurerats" som biskop i Strängnäs 1609.

Den ende biskop, som utöver Paulinus och Jonas Petri var närvarande i Stockholm 1637, synes ha varit Johannes Rudbeckius från Västerås.¹⁴ Men en biskopsvigning 1637 med en enda konsekurator skulle vara mot praxis vid denna tid, när i regel vurningarna förrättades vid riksdagar och rådsmöten med samtliga svenska biskopar som assistenter.¹⁵ Vigning med endast två konsekuratorer förekommer dock år 1642.¹⁶

Det kan tilläggas, att de estniska biskoparna under 1600-talet biskopsvigdes i Sverige men introniserades vid ankomsten till Reval.¹⁷ Det är därför knappast troligt, att akten 1637 skulle vara något i svensk kyrklig praxis så unikt som en förnyad biskopsvigning.

Petrus Bång. Till biskop i Viborg ut-

10. Linköpings domkapitels arkiv E III: a:1, Vadstena landsarkiv, återgivet i 2) s. 72 not 39.

11. Magnus Haraldi, Likpredikan (Linköping 1645), s. 64.

12. Se 1) s. 83 f.

13. L. Paulinus Gothus, Oratio introductoria ad Archiepiscopatum Ubsaliensem (1637).

14. Svenska riksrådets protokoll 7 s. 86.

15. Att alla närvarande biskopar assisterade framhålls i Nicolaus Krokus likpredikan över Petrus Jonae, Kalmar u. å. (1630) beträffande vurningen av Petrus Kenicius och Petrus Jonae i Söderköping 1595 26.10; Johannes Rudbeckius, Oratio de legitima vocatione ministrorum ecclesiae (Stockholm 1621), s. A3v beträffande hans egen vurning 1619 28.1 i Linköping; och i Henricus Olai Cordinsulanus' tryckta lyckönskningsskrift till Nicolaus Krokus' vurning 1632 16.11 i Stockholms Storkyrka.

16. Se 2) s. 78 jämte källhänvisningar.

17. G. O. F. Westling, Meddelanden om kyrkoförfattningen i Estland (1896), s. 13.

sågs 1679 30.4 domprosten Henrik Carstenius. Denne var emellertid redan vid tjänstens tillträde gammal och skröplig. Han slapp därför resa till Sverige för biskopsvigning utan blev biskopsvigd i Åbo 1680 11.3 av biskopen där Johannes Gezelius d. ä.¹⁸ Redan före Carstenius' död 1683 27.4 utnämndes till hans efterträdare superintendenten i Narva Petrus Bång.

Bångs fullmakt är daterad 1681 9.3. Datum för biskopsvigningen anges i Jakob Langs likpredikan till "om Hösten S. Matthiae dag".¹⁹ Albert Simolin²⁰ och efter honom Rurik Holm tolkar detta som den 24 februari 1682.²¹

Uppgiften har tydligen godtagits, trots att den 24 februari näppeligen infaller om hösten.

Det finns emellertid en tryckt lyckönskningsskrift till biskopsvigningen av J. Gråå, *Devoti animi . . . u. å.*²² Datum är angivet till den 2 oktober 1681. Av andra lyckönskningsskrifter framgår dock, att den 2 oktober 1681 är dagen för Bångs giftermål.

På KB:exemplar av Gråås skrift är emellertid datum överstruket med bläck. I stället är ditskrivet siffran 21, ehuru mycket otydligt.

Den 21 september är aposteln S. Matthei dag. Tydligen har detta varit dagen för Bångs biskopsvigning. Boktryckaren har fått beställning på lyckönskningsskrifter till två tillfällen, bröllopet och biskopsvigningen, och råkat sätta samma datum på båda, nämligen den 2 oktober. I den tryckta likpredikan har Matthei blivit utbytt mot Matthiae. Rätt datum för Petrus Bångs biskopsvigning är således den 21 september 1681.

Matthias Steuchius. I *Memoriale ad usum privatum* uppger ärkebiskop Olaus Svebilius, att han den 6 juni 1695 biskopsvigde Matthias Steuchius för Lunds stift.²³ Herdaminna²⁴ uppger emellertid, stödda på Jöran Nordbergs likpredikan, att vigningen i stället ägde rum den 12 juni.²⁵

Går man till Karl XI:s dagboksanteckningar, framgår av dessa, att Steuchius vigdes i Uppsala domkyrka den 12 juni 1695 i konungens närvaro. Dagen var en söndag. Ragnar Norrman²⁶ har styrkt detta datum på annat vis, nämligen

18. Biskopsvigningen enligt J. H. Schaefer, *Ähre-Rijm Widh den Solenne Biskoplige Ordinations Act Då . . . Henricus Carstenius Aff . . . Johanne Gezelio Bleff til Biskop öfwer Wijborgz Stifft i Åbo Doom-Kyrckia wigder den 11. Martij Anno 1680 (1680)*. Notis även i *Palmsköldska samlingen* nr 314 s. 534, UUB.
19. J. Lang, *Likpredikan, Wiborg u. å. (1696)*, s. I 2v.
20. A. Simolin, *Petrus Bång (1912)*, s. 82.
21. *Svenskt biografiskt lexikon* 7 (1927), s. 37.
22. J. Gråå, *Devoti animi . . . u. å. (1681)*
23. O. Svebilius, *Memoriale ad usum privatum*, B 119, Linköpings stifts- och landsbibliotek. R. Askmark, *Svensk prästutbildning (1943)* uppger s. 129 not 2, att S. i denna "antecknat alla sina biskopsvigningar", vilket icke är korrekt. Både Askmark och Kjällerström anför datum 6.6 under hänvisning till B 119.
24. L. Bygdén, *Härnösands stifts herdaminne I (1923)*, s. 11; Åsbrink – Westman a. a. s. 316. Fants och Cavallins herdaminnen nämner inte vigningsdagen. Bygdéns herdaminne uppger, att även utnämnde superintendenten i Härnösand Julius Micrander biskopsvigdes samtidigt med Steuchius. Hans namn saknas emellertid i de källor som här anförts.
25. J. A. Nordberg, *Likpredikan (Stockholm 1730)*, s. 105.
26. R. Norrman, *Superintendenter och biskopar. Från ådalar och fjäll 1668*, s. 53 f.

gen genom påpekandet att Karl i ett brev daterat Uppsala den 11 juni 1695 ger ärkebiskop Svebilus befallning att förrätta vigningen.

Henrik Benzelius. Vid den svensk-anglikanska teologkommissionens överläggningar 1909 antog man, att ärkebiskop Joannes Steuchius hade biskopsvigt Henrik Benzelius.²⁷ Den senare utnämndes till biskop i Lund 1740 18.8, medan Steuchius avled 1742 21.6. Man gjorde dock inga försök att verifiera sitt antagande utan inriktade sig i stället på att fastställa datum för vigningen av Steuchius. Uppgift om detta förekommer i en så lättillgänglig samtida källa som Rhyzelii tryckta biskopskrönika,²⁸ men man hade oroats av att likpredikan över Steuchius inte nämner något om biskopsvigningen.

Henrik Benzelius, som sedermera efterträdde sina bröder Erik och Jacob som ärkebiskop i Uppsala, blev dock inte biskopsvigd av Steuchius. 1741 29.4 hade Steuchius enligt Uppsala domkapitels protokoll kontaktats av Benzelius angående biskopsvigningen.²⁹ Han hade svarat, att han för sin svaga hälsas skull inte vågade sig ned i domkyrkan och vil-

le, att den utnämnde lundabiskopen skulle låta sig vigas vid riksdagen i Stockholm av någon av de där närvarande biskoparna.

Vigningen kom dock inte att äga rum förrän den 12 september 1742. Den förrättades av brodern Erik Benzelius, biskop i Linköping och någon vecka senare utnämnd ärkebiskop. Vigningen ägde rum i Stockholms Storkyrka. Samtidigt vigdes Erik Alstrin till ny biskop i Växjö. Manuskriptet till vigungstalet och en kortfattad ordning för akten har bevarats.³⁰

Bengt Stolt

27. The Church of England and the Church of Sweden (1911), s. 38; G. Mott Williams, The Church of Sweden and the Anglican Communion (1910), s. 39. Herman Lundströms undersökningar i hans efterlämnade anteckningar om successio apostolica i Sverige, K 44m, UUB.
28. A. O. Rhyzelius, *Episcoposcopia sviogothica I* (1752), s. 149.
29. Uppsala domkapitels protokoll A 1:40, s. 171, Uppsala landsarkiv. R. Norrman har fäst min uppmärksamhet på denna notis.
30. Benzeliana III, B 55:1, Linköpings stifts- och landsbibliotek. Teol. lic. S. H. Poulsen, Kbhvn, har hjälpt mig att spåra detta arbete.